

Essay Een nieuw leven maken in tijden van klimaatcrisis

Kind van de rekening

Lange tijd voelde het alsof het krijgen van kinderen iets zou bijdragen aan de wereld. Maar nu we steeds meer worden doordrongen van de klimaatcrisis, lijkt het of het krijgen van kinderen de wereld juist zal schaden.

Sara Eelen beeld Charlotte Van Hacht

Als vrienden of vreemden vragen of ik kinderen wil – de laatste groep misschien nog het vaakst – antwoord ik daar al heel mijn leven zonder twijfel of gêne op: ‘Absoluut.’ De meeste mensen lijken verbaasd door deze openheid, terwijl ik verbaasd ben dat ze de moederfiguur in mij niet eerder zagen – al kan ik vreemden dat moeilijk verwijten.

Ik smeekte mijn ouders jarenlang om een zusje, lijk op familiefeesten magnetisch aangetrokken tot mijn neefjes en nichtjes en begin te glunderen zodra ik langs een buggy of een geparkeerd kinderfietsje loop. Op mijn telefoon noteer ik al jaren mooie voornamen die ik tegenkom, maar nu twijfel ik plots. Terwijl ik, bijna 28 jaar en vergezeld door een vaste, liefdevolle partner met een standvastige kinderwens, meer dan ooit redenen heb om een gezin te willen stichten. Het voelt gek, fout zelfs, om een levend wezen toe te voegen aan een wereld die aftakelt. Hoe ga ik mijn kind zorgeloos en liefdevol in de ogen kunnen kijken, als ik niet zorgeloos en liefdevol naar de toekomst kijk?

In het Verenigd Koninkrijk organiseerde een groep vrouwen een *birthstrike*, waarbij ze verkondigden geen kinderen te willen vanwege de ernst van de ecologische crisis en de passiviteit van ons beleid. In Amerika werd een lotgenotengroep opgericht, *Conceivable Future*, waar vrouwen samenkomen om angsten en twijfels rondom hun kinderwens uit te spreken. Verschillende stemmen werpen een nieuw argument op tegen de anti-abortusbeweging: als je *pro-life* bent, doe je beter eerst wat aan de klimaatverandering voordat je vrouwen verplicht om kinderen achter te laten op deze stervende aarde. Op de website van *Save the Children*, een ngo die zich inzet voor het welzijn van kinderen wereldwijd, staat dat de klimaatcrisis evengoed een kinderrechtencrisis is.

Kinderen krijgen is nooit een onbaatzuchtige keuze geweest. Mensen planten zich voort omdat ze niet alleen willen zijn als ze oud zijn, omdat ze hulp nodig hebben op de boerderij of omdat ze hun naam willen laten voortleven. We beginnen een gezin omdat we willen voldoen aan maatschappelijke normen, omdat we hopen dat het onze relatie redt of omdat we willen bewijzen dat wij het beter zullen doen dan onze ouders. Toch straalde het vroeger ook een geloof in de wereld uit. Een kind op de wereld zetten betekende iets bijdragen aan de maatschappij.

Nu voelt het andersom: alsof je iets op de wereld zult zetten wat die wereld zal schaden.

Of de politiek ervan wakker ligt is een andere zaak. Zij weet dat de meeste vrouwen wel aan kinderen zullen beginnen – de lokroep naar het knusse nest is te groot, het doorgeefluik van onze genen wordt te snel verward met een garantiebewijs op permanente liefde en de angst om alleen te eindigen

is vaak het enige wat ons samenhoudt –, ze hebben ons niet voor niets altijd verteld dat het gezin de hoeksteen van de samenleving is. En maar goed ook dat niet iedereen de voortplanting zal staken. Het heeft weinig zin te vechten voor het leven op deze planeet als we het nu al opgeven.

Het voelt alsof twee biologische klokken naast elkaar tikken. De eigen biologische drang om een kind te maken en verzorgen, de eigen genen door te geven, tegenover de biologische klok van de aarde die volledig ontregeld is. Binnen in me tikt een klok die me geruststelt, aanmoedigt, naar een doel toe tikt dat generaties lang vrouwen en mannen samenbracht. Een ritme dat het leven stroomlijnt en opdeelbaar maakt in bevattelijke levensfasen.

Maar rondom me klinkt een andere klok, zonder ritme of houvast, met onheilspellende dieptes die me hoofdpijn geven. Zijn slag klinkt soms ver weg, soms pal naast mijn oren. Soms verdwijnt hij zelfs, maar daarna klinkt hij alleen maar luider, alsof ik de top voorbij ben en nu in volle vaart naar beneden aan het denderen ben. Het constante besef dat de wereld volgens dit ontregelde, ontregende ritme zal blijven tikken, luider en luider, dwingend en dringender, geeft me angst.

Ik duizel van de discrepantie tussen de tijd die ik kan vatten en de tijd die mij vat. Hoe bepaal ik mijn positie? Wat is mijn referentiepunt: de wereld, de toekomst, mijn jeugd, tradities, verwachtingen, voorspellingen, hoop? In hoeverre lopen planetaire en persoonlijke grenzen samen? En wat als ze elkaar kruisen en de weg afsnijden?

Wat moet je je kind kunnen geven? Bijvoorbeeld de kans op eigen nageslacht? De kans op vruchtbare grond? Is er zoiets als een startovereenkomst die je moet ondertekenen bij het aangaan van een zwangerschap, met als eerste voorwaarde ‘ik overzie de consequenties op basis van mijn huidige kennis’ en ‘ik weet dat liefde alleen niet genoeg zal zijn’?

En als die startovereenkomst er niet is, zou ze er dan eigenlijk niet moeten zijn?

Mijn vriend zegt dat leven altijd waardevol is en dat ik niet voor een ander kan bepalen wanneer het leven wel of niet de moeite waard is, laat staan dat ik het kan bepalen voor iemand wiens leven nog moet beginnen. Ook in de Middeleeuwen liepen er gelukkige mensen rond. Ook in een toekomst met obstakels zal er worden gedanst en gelachen. Kinderen die geboren worden in oorlogssituaties, verwijten hun ouders daarna ook niet massaal hun komst. Bovendien, wie weet geeft ons kind niets om het klimaat, gaat het er

geen nacht van wakker liggen. Of zal het een nauwere band met de natuur hebben, juist doordat het ziet dat de mens niet almachtig is. Wie weet haalt ons kind daar juist wel geluk uit?

Mijn vriend vindt het onze plicht om de wereld van nageslacht te voorzien. Als wij, degene met de woorden en daden om klimaatactie te ondernemen, onze daadkracht laten uitsterven, wie voert dan verder de strijd voor een klimaatvriendelijke wereld? Een geprivilegieerd idee, dat weet hij ook wel, maar los daarvan vraag ik me af hoe moreel deze gedachte is. Mogen we de toekomstige generatie als opvolgers van ons eigen klimaatactivisme zien? Het lijkt me een verkeerd uitgangspunt te geloven dat je kind op je zal lijken en het werk dat wij hebben laten opstapelen moedwillig zal verderzetten.

Het is waar dat de komende generaties meer de urgentie van de klimaatproblematiek zullen voelen en wellicht dus sneller tot actie en verzet over zullen gaan. Maar als wij lamgeslagen onze kinderen opvoeden met de klimaaturgentie als patstelling, gaan onze kinderen niet plots de antwoorden roepen. Ze gaan de vragen terug in ons gezicht werpen.

Kinderen geboren na 2012 hebben volgens een artikel in *Nature Climate Change* geen dag meegemaakt zonder dat de afdrucken van de klimaatverandering zich in weerfenomenen aftekenden. Soms minimaal of nauwelijks waarneembaar – een uitzonderlijk hete zomerdag, een uitzonderlijk hete winterdag, een windhoos langs akkers in een buurland, een ondergrondse waterbron die opdroogt of een overstroming te ver van huis om het nieuws te halen – maar soms zijn de door de klimaatcrisis veroorzaakte weersveranderingen alles overstemmend en levensbepalend: een mislukte graanoogst in het Zuiden waardoor miljoenen mensen honger lijden en het Westen ruizet over stijgende prijzen, de zeespiegel die het land inperkt, een familielid dat overlijdt aan een stoflong, een nieuwe pandemie of een hittegolf die ongestoord overgaat in een andere hittegolf. Het gemiddelde kind zal in zijn leven drie keer zoveel klimaatrampen meemaken als zijn grootouders.

Het is nog te vroeg om te zeggen hoe deze opeenvolging van klimaatrampen het wereldbeeld en zelfbeeld van kinderen beïnvloedt, maar dat het dit beïnvloedt, lijkt mij duidelijk. Het is bekend dat extreem weer erg belastend kan zijn voor de geestelijke gezondheid, vooral bij kinderen. Zo blijkt uit Amerikaans onderzoek dat een derde van de omwonenden last had van depressie en angstaanvallen na een grote bosbrand. Zes weken na een tsunami in Thailand had bijna zestig procent van de betrokken kinderen posttraumatische stress-symptomen (PTSS), dat is meer dan het dubbele van de Amerikaanse militairen die terugkwamen uit de Vietnamoorlog. Onderzoek toont aan dat hittegolven de slaap, het leervermogen en de schoolresultaten van kinderen verstoren. Klimaatrampen zorgen voor een piek in drugsgebruik bij volwassenen én kinderen, huiselijk geweld en het aantal meisjes dat stopt met school.

Grote gevolgen die telkens voortkomen uit één losstaande gebeurtenis, dus wat als deze gebeurtenissen zich opstapelen? Een wereldwijde bevraging uit 2021 wees uit dat klimaatverandering en het uitblijvende klimaatbeleid bij meer dan zestig procent van de ondervraagde jongeren (16 tot 25 jaar) voor verdriet, angst en woede zorgden.

Tuurlijk, dit is niet de eerste crisis die de wereld doorstond, zelfs de door mensen gekoloniseerde wereld niet. Er waren wereldoorlogen, financiële crises, regionale conflicten, pandemieën, hongersnoden, staatsgrepen, natuurrampen (met natuurlijke oorzaak), terreurdaden, collectieve trauma's, en toch: mensen bleven kinderen maken. Het geboorteaantal nam in de donkerste tijden af om exponentieel toe te nemen zodra de grootste dreiging en tragedie voorbij waren. Zelfs in de grauwste periodes zagen mensen hoop, doordat ze kinderen hadden of waardoor ze kinderen wilden. Die hoop was ook terecht: de oorlogen beloofden overwinningen, of alleszins een einde; de politieke en sociale vraagstukken kregen na lang protest en lange onderhandelingen vaak antwoorden; de terreurdaden kenden een tegenspeler in een groeiend staatsveiligheidsapparaat; het collectieve trauma sloeg wonden, maar verbond de slachtoffers ook.

Het idee was altijd dat men werkte aan een mooiere wereld voor het nageslacht, iets wat we nu nog moeilijk kunnen pretenderen. Mijn schoonouders vliegen terwijl ik dit schrijf naar Tenerife, hun zesde reis dit jaar, waarvan de derde met het vliegtuig. Omdat het kan, zeggen ze. Ze lijken onverschillig

voor mijn twijfels over de toekomst van hun kleinkind, al zijn ze zeker dat het er moet komen. Hun jeugd speelde zich af tijdens de Koude Oorlog, een periode van gewapende vrede, waarbij de kapitalistische en communistische grootmachten elkaar dreigden te vernietigen met hun atoombomarsenaal. Het grootste deel van hun jeugd ging gepaard met het idee dat elke dag het einde van het menselijk bestaan op aarde kon zijn, maar kijk, ze zijn er nog. Begrijpen ze daarom mijn twijfels niet? Ze zeggen dat 'het allemaal niet zo'n vaart zal lopen', alsof ze denken dat ik bang ben dat ik mijn kind niet kan beschermen voor de dood. Maar ik ben niet bang dat mijn kind zal sterven, ik ben bang dat mijn kind zal lijden.

Alles wat leeft op aarde heeft een biologische klok. Hij tikt volgens de getijden van licht, donker, warm en koud. Hij uit zich in dagen en nachten en het opeenvolgen van seizoenen. De klok zorgt ervoor dat we wakker worden en weer gaan slapen. Hij bepaalt wanneer we honger of lust hebben, zorgt ervoor dat we cellen aanmaken, reguleert onze temperatuur en houdt onze hormonen in balans. De klok geeft het ritme aan van het leven, maar raakt, zoals alles rondom ons, steeds meer in onbalans.

Het blijft maar licht. Bomen die onder straatverlichting staan, bloeien opnieuw in de herfst. Zangvogels weten niet meer wanneer te zingen, kikkers weten niet meer wanneer te kwaken. De voortplanting van beide soorten wordt verstoord en hun aantallen nemen op vele plaatsen af. Het licht zorgt ervoor dat ze weggeplukt worden door roofdieren die de jacht eindeloos kunnen doorzetten, als ze zelf maar niet rond de buitenverlichting blijven draaien tot ze er dood bij neervallen. Dit alles terwijl dieren gedwongen worden steeds meer volgens de nacht te leven, omdat de mens hun territorium binnendringt en verkleint. Maar de nacht is onvindbaar geworden, evenzeer voor ons. Door het eeuwige licht raakt ook onze slaap ontregeld. Onze lichamen maken minder melatonine aan, waardoor de kans op stress, depressie, kanker en obesitas toeneemt.

En het wordt warmer, ondraaglijk veel warmer. Waardoor we nog slechter slapen. Waardoor de trekvogels thuisblijven, de beren niet meer in winterslaap gaan en vlinders ontpoppen nog voor er bloemen zijn. Schimmels, bacteriën en knaagdieren nemen het landschap over, opgeschaald door de hitte. Ze verspreiden ziektes en verstoren ecosystemen. De toenemende droogte zorgt voor stress, bij alle levende vormen op aarde. Fijnsparren verzwakken en beuken laten hun bladeren vallen. Knijten kweken in het slijb en keren, na jaren te zijn weggeweest, door de droogte terug als niet te verslagen plagen.

De mens zet het landschap zo naar zijn hand dat het leven hem ontglipt. Als de aarde tot drie graden zou opwarmen dreigen er op verschillende plekken droge seizoenen uit te breken die jaren zullen aanhouden. Dit zou de natuurlijke waterloop en migratiestroom van al het leven op aarde hervormen.

Ook los van hitte en licht wordt de biologische klok aangetast door ons geweld op deze planeet. Meisjes die opgroeien in luchtvervuilde buurten raken ontregeld in hun maandelijkse cyclus, met in de ergste gevallen het uitblijven van ovulatie als gevolg. Plankton maakt normaal een hormoon aan dat hen, zodra het licht is, naar het wateroppervlak laat migreren om daar voedsel te zoeken. Door watervervuiling wordt dit hormoon verstoord, een onvrijwillige hongerstaking die invloed heeft op hun eigen soort maar ook op de kleine vissen die van hen afhankelijk zijn als voedsel, wat weer impact heeft op de grotere vissen die deze kleine vissen opeten. Bij makaken, een apensoort die genetisch erg lijkt op de mens, werd een versneld biologisch verouderingsproces van twee jaar waargenomen na een zware orkaan.

Meisjes, vissen, apen – misschien zie ik verbanden waar er geen zijn. Maar het lijkt erop dat onze biologische klok verwoest wordt doordat we steeds meer een andere klok zijn gaan volgen. Deze nieuwe klok tikt volgens de getijden van marktprijzen, inflatie en uitbuiting. Hij uit zich in ongelijkheid, consumptiedrang en fluctuerende burn-outs. Deze klok zorgt ervoor dat we werken, shoppen, sparen en vooral niet stilstaan. Hij bepaalt wanneer we honger of lust mogen hebben, zorgt ervoor dat we bankrekeningen aanmaken, reguleert onze daginvulling en houdt onze dromen *in check*. De klok geeft het ritme aan van het leven zonder het leven als uitgangspunt. De klok beweegt niet in een cirkel, maar als een happende mond. Hij brengt ons allen in onbalans. Ze gromt: *meer, meer, meer*.

Een kennis die hoogzwanger is van haar derde kindje zegt me dat kinderen krijgen een onmisbare ervaring is die je meer in contact met jezelf en de aarde brengt. Pas als je kinderen op de wereld brengt, weet je wat het is om zorg te dragen voor een ander.

Anderzijds hoor ik ook de verhalen van nieuwe ouders, voormalige klimaatactivisten, die zeggen geen tijd meer te hebben om de strijd aan te gaan, om het nieuws te volgen, om klimaatvriendelijk te leven. Ik lees onderzoek dat aantoonde dat mensen met kinderen conservatiever worden en minder ecologisch gaan leven. Waar hun energie en aandacht eerst gingen naar het verbeteren van de wereld, gaan deze nu naar de spaaklopende speelstraatregeling, het vinden van betere manieren om chocovlekken uit rompertjes te wassen en het in het oog houden van wie hun kind allemaal nadert in de speeltuin. Hun wereld lijkt kleiner geworden, niet groter. Hun grootste zorg wordt de veiligheid van hun kind, en veiligheid neigt snel naar comfort, angst voor verandering, angst voor het vreemde. Je wil geluk voor je kind, wat sneller te vinden is in onbezonnenheid en onverschilligheid, zeker in een wereld die het toekomstige geluk van je kind al aan het indammen is.

Terwijl ik dit schrijf, zweeft er ongeveer vijfhonderd meter verderop een gigantische baby van rijstpapier door de lucht. De kunstenaar Bart Van Peel zegt dat *Baby You* symbool staat voor hoop. Normaal zou zijn teken van hoop niet naast mijn huis zijn opgestegen, maar aan de andere kant van de stad. Dat de baby in allerijp op zoek moest naar een nieuwe locatie om op te mogen stijgen, kwam door de moordende hittegolf die al enkele dagen bezig is en voor brandgevaar zorgt.

De promotekst bij het werk luidt: 'Het is de mooiste droom ooit. Deze slapende baby in de wolken is de toekomst van de mensheid. Kan het kindje in vrede slapen? En weet het dat wij haar altijd zullen beschermen, net als de planeet en de atmosfeer?'

Het lijkt me de foute vraag. Het gaat er niet over of het hypothetische kind weet dat wij het zullen beschermen (daarop is het antwoord duidelijk: nee, het kind weet het niet, en als het, eenmaal geboren en volgroeid, later terug zal kijken, zal het erg zijn best moeten doen om te weten over welke bescherming we het hadden). De vraag zou moeten zijn: gaan wij de baby, de planeet en de atmosfeer beschermen?

Het stemt me alvast niet hoopvol dat de baby niet langer dan een uur in de lucht hangt voordat hij veilig wordt weggestopt, zijn rimpels weggeveegd – langer dan dat houdt hij het niet uit. Hij moet alweer op weg naar een andere grootstad, waar een andere massa naar hem zal gapen vanuit een ademloos park, de auto's ronkend op de achtergrond, onze biologische klok aangewakkerd door het baken van leven, maar dan weer afgeleid door die andere klok, die gromt: *meer, meer, meer*. ■

Sara Eelen is dichtster, essayist, videomaker en sociaal werker. In oktober verschijnt haar debuutbundel Het nodige breken

De mens zet het landschap zo naar zijn hand dat het leven hem ontglipt